

ADAM JAN BŁACHUT OFM

MAPA KLASZTORÓW REFORMACKICH PROWINCJI WIELKOPOLSKIEJ I MAŁOPOLSKIEJ Z 1718 ROKU

Powstanie reformatów¹ w Polsce, jak również w innych krajach, było wynikiem licznych ruchów reformistycznych w zakonie braci mniejszych obserwantów (w Polsce zwanych bernardynami) w XVI i XVII wieku. Nie stworzyli jednak osobnego zakonu, ale pozostawali zawsze pod jurysdykcją wspólnego im i obserwantom generała. Posiadali natomiast własne struktury administracyjne (kustodie, a później prowincje); mieli także odrębne ustawodawstwo. W Polsce już 3 czerwca 1623 r. erygowano dwie kustodie reformackie: małopolską pw. Matki Bożej Anielskiej i wielkopolską pw. św. Antoniego Padewskiego, które 12 maja 1639 r. zostały podniesione do rangi prowincji. Polscy reformaci po utworzeniu własnych struktur rozwijali się bardzo szybko. Obie prowincje do roku 1700 liczyły już 45 klasztorów i ok. 740 zakonników². Ten dynamiczny rozwój obu prowincji (a zwłaszcza wielkopolskiej) trwał właściwie aż do momentu rozbiorów i w połowie XVIII wieku był przyczyną powstania dwóch kolejnych prowincji: ruskiej pw. Matki Bożej Bolesnej i pruskiej pw. Wniebowzięcia NMP. W okresie niemal dwóch stuleci (1623–1772) polscy reformaci zbudowali 60 klasztorów, w których w 1772 r. mieszkało 1345 zakonników³.

Wielkimi dobrodziejami reformatów prowincji wielkopolskiej byli Radziwiłłowie, właściciele Białej, która była drugim po Nieświeżu ich miastem rezydencjalnym. To właśnie książę Michał Kazimierz⁴, wojewoda wileński, podkanclerzy i hetman polny litewski, razem z żoną Katarzyną Emercjanną z domu Sobie-

¹ Szczegółowe dane historyczne dotyczące reformatów, w tym również polskich, zawiera hasło *Franciszkanie, Bracia Mniejsi, Ordo Fratrum Minorum (OFM)*, zamieszczone w *Encyklopedii katolickiej*, t. 5, Lublin 1989, kol. 487–488, 501–505, 512–515 (tam także obszerna literatura).

² *Schematyzm prowincji Matki Bożej Anielskiej OO. Franciszkanów-Reformatów w Polsce 1971*, oprac. G. Wiśniowski, A. Szeinstejn, Kraków 1971, s. 33–34.

³ Tamże, s. 34.

⁴ Michał Kazimierz Radziwiłł h. Trąby (1635–1680), wojewoda wileński, podkanclerzy i hetman polny litewski. Był synem Aleksandra Ludwika, wojewody połockiego i wnukiem Mikołaja Krzysztofa zwanego „Sierotką”, ordynata nieświeskiego. Zmarł 14 XI 1680 r. w Bolonii we Włoszech, w drodze powrotnej z Rzymu. Z początkiem 1681 r. zwłoki jego zostały sprowadzone z Bolonii i pochowane w kościele Jezuitów w Nieświeżu. Zob. J. J a r o s z u k, *Radziwiłł Michał Kazimierz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 30: 1987, (dalej PSB), s. 292–299; B. K r ó l i k o w s k i, *Wśród Sarmatów. Radziwiłłowie i pamiętnikarze*, Lublin 2000, s. 67–71.

ską⁵, siostrą króla Jana III, ufundował dla nich kościół i klasztor w Białej Podlaskiej w 1671 roku⁶. Podobnie ich syn, Karol Stanisław Radziwiłł⁷, kanclerz wielki litewski, hojnie wspierał reformatów wielkopolskich i klasztor w Białej. Był także przez wiele lat ich generalnym syndykiem Apostolskim⁸. Jemu to biański klasztor w dowód uznania i zasług dedykował okolicznościowy sztych z mapą w formie koła, na której zostały zaznaczone wszystkie ówczesne klasztory reformackie obu polskich prowincji. Sztych ten wręczono kanclerzowi uroczyście 21 września 1718 roku, w święto św. Macieja Apostoła.

Jako pierwszy wspomnianą grafiką zainteresował się Wilhelm Dersch, publikując w 1916 roku artykuł na jej temat⁹. Wydał też wszystkie teksty znajdujące się na niej oraz zamieścił jej reprodukcję. Powołał się na egzemplarz przechowywany wówczas w Archiwum Państwowym w Poznaniu¹⁰, który pochodził najpewniej z któregoś ze skasowanych w Wielkopolsce klasztorów reformackich. Taka sama grafika (w dwóch egzemplarzach) przechowywana jest obecnie w Muzeum Diecezjalnym w Płocku. Wcześniej znajdowała się w kościele poreformackim w Szczawinie Kościelnym k. Gostynina¹¹, zaś do Muzeum została przekazana 30 V 1995 r. W latach 1998–2000 poddano ją gruntownej konserwacji w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu. W trakcie prac odkryto drugą, identyczną grafikę. Obie ryciny były naklejone jedna na drugą na drewnianym podłożu. Po ich rozdzieleniu Muzeum posiada dwa egzemplarze tej samej grafiki¹². Niekompletne egzemplarze (tylko środkowy fragment

⁵ Katarzyna Emercjanna z Sobieskich Radziwiłłowa, 1. v. Zasławska-Ostrogaska (1634–1694), podkanclerzyna i hetmanowa polna litewska, siostra króla Jana III Sobieskiego. Została pochowana w podziemiach kościoła jezuitów w Nieświeżu, w grobach radziwiłłowskich. Zob. J. J a r o s z u k, *Radziwiłłowa z Sobieskich, 1. v. Zasławska-Ostrogaska, Katarzyna*, [w:] PSB, t. 30: 1987, s. 392–396.

⁶ Zob. Archiwum Prowincji Franciszkanów-Reformatów w Krakowie (dalej: APR Kraków), *Erectiones omnium Almae Antonianae Provinciae Majoris Poloniae RR. PP. Ordinis Minorum S. P. N. Francisci Reformatorem conventuum fidei et exacto calamo in praesens volumen per me Patrem Frem Elzearium Danielski ejusdem Provinciae Alumnum et Archivarium connotatae et insertae Anno Domini 1737*, s. 154–157; A. K o r a l e w i c z, *Additament do Kronik Braci Mniejszych albo genealogia reformy do Królestwa Polskiego*, Warszawa 1722, s. 76–77; W. N a r t o w s k i, *Karty z przeszłości Białej Podlaskiej*, Biała Podlaska 1928, s. 31.

⁷ Karol Stanisław Radziwiłł h. Trąby (1669–1719), kanclerz wielki litewski, ordynat nieświeski. Urodził się w Krakowie 27 XI 1669 r. Był najmłodszym synem Michała Kazimierza i Katarzyny z Sobieskich, siostrzeńcem króla Jana III Sobieskiego. Zmarł 2 VIII 1719 r. w Białej, a pochowany został w Nieświeżu 10 VII 1720. Zob. A. R a c h u b a, *Radziwiłł Stanisław Karol*, [w:] PSB, t. 30: 1987, s. 240–248; B. K r ó l i k o w s k i, *Wśród Sarmatów...*, s. 71–74.

⁸ A. K o r a l e w i c z, *Additament do Kronik...*, s. 226–227.

⁹ W. D e r s c h, *Ein Widmungsblatt des polnischen Reformatenklusters Biala*, „Franziskanische Studien” nr 1–2(1916), s. 140–150.

¹⁰ Tamże, s. 141.

¹¹ Zob. *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 10: *Dawne woj. warszawskie*, z. 3: *Dawny pow. gostyniński*, oprac. I. Galicka i H. Sygietyńska, Warszawa 1975, s. XII, 48, fig. 79 (dalej: KZSP).

¹² Naklejenie drugiego, nowego egzemplarza na dosyć zniszczoną poprzednią rycinę, miało miejsce między 1785 a 1797 rokiem. Świadczą o tym doklejane na obu grafikach spisy kolejnych prowincjałów, urzędujących po 1719 roku. Ma to również uzasadnienie i związek z prowadzoną w tamtych latach przebudową i odnowieniem kościoła. Informacje uzyskane od Dyrektora Muzeum, ks. mgr. Bronisława Gwiazdy, podane w liście do autora z dnia 7 II 2002 r.

globusu – mapy) znajdują się także w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie (sygn. C-I-748) i w Bibliotece klasztoru Franciszkanów w Poznaniu na Garbarach¹³.

Miedzioryt w formie tablicy składającej się z trzech arkuszy w całości posiada wymiary 160,4 cm x 52,7 cm. Zasadniczym jego elementem jest globus – mapa w formie koła – ustawiony na bogato rozczłonkowanym postumencie i podtrzymywany od góry przez czarnego orła Radziwiłłowskiego z rozpostartymi skrzydłami i mitrą księżęcą na głowie; na piersiach zaś z trzema rogami herbu. Na wysokości głowy orła unosi się gloria z tetragrammatonem, a nad nią wstęga ze słowami: *Protegat te nomen Dei Jacob. Psalmo 19*. Podobne wstęgi rozciągają się za orłem: czerwona, ze słowami *Vos ipsi vidistis, quomodo portaverim vos super alas aquilarum et assumpserim mihi. Exo. 410* oraz żółta z tekstem *Sub umbra alarum tuarum protege nos. Psalmo 16*. Mapa została podzielona na dwie części określające prowincje wielkopolską i małopolską. Dodatkowo w górnej części mapy (pod „okiem Opatrzności”) umieszczono nazwę i tytuł prowincji wielkopolskiej: *Alma Provincia Reformata SS. Antonii Paduani Maioris Poloniae*, zaś u dołu analogicznie prowincji małopolskiej: *Provincia Reformata S. Mariae Angelorum Minoris Poloniae*. Zaznaczono też na niej krzyżykami i podpisano wszystkie aktualne klasztory obu prowincji reformackich, które dodatkowo połączono ze sobą prostą linią z podaniem odległości w milach polskich. Określone zostały również granice wszystkich diecezji, na terenie których znalazły się klasztory. Z obu stron mapy zwisają do połowy rozwinięte zwoje. Na jednym z nich (po lewej stronie) została umieszczona obszerna dedykacja dla kanclerza, wychwalająca jego zasługi dla prowincji i zakonu¹⁴, zaś na drugim – wykaz kustoszy i prowincjałów wielkopolskich, poczynając od pierwszego kustosza, o. Benedykta Bułakowskiego¹⁵, aż do o. Mansweta Leporiniego, prowincjała urzędującego w latach 1716–1719¹⁶; niestety, bez bliższych danych co do lat pełnienia urzędu, a jedynie w kolejności jego sprawowania.

Mapa wspiera się na wspomnianym wcześniej rozbudowanym postumencie, w części środkowej zawierającym kartusz z herbem Radziwiłłów zwieńczonym mitrą księżęcą i ozdobionym girlandami, zaś po bokach ujętym wazonami z kwiatami ustawionymi na zdwojonym cokole. Na nim, poniżej herbu, w kole na czerwonym tle wbudowanym w kwadrat, a także w półkole po jego bokach, została zapisana kolejna dedykacja dla kanclerza o następującej treści: *Illustrissimo Celsissimo Domino D[omi]no Carolo Stanislao Radziwil Dei Gratia Duci in Olyca, Nyelwiz, Sluck, Kleck, et Kopil Comiti in Szydlowiec, Mir, Kroze, et Biala S. R. I. Principi M. D. L. Supremo Cancellario Praemisliensi, Czluhoviensi, Kamene-*

¹³ Zob. KZSP. *Seria Nowa*, t. 7: *Miasto Poznań*, cz. 2, *Śródmieście. Kościoły i klasztory* 1, oprac. Z. Kurzawa, A. Kuztelski i E. Linette, Warszawa 1998, s. 110.

¹⁴ Dedykacja napisana w języku łacińskim została w całości zamieszczona w artykule W. Der s c h a, *Ein Widmungsblatt...*, s. 142–143.

¹⁵ O. Benedykt Bułakowski pełnił funkcję kustosza przez dwie kadencje, w latach 1623–1626 i 1626–1629. Zob. *Schematyzm prowincji...*, 1971, s. 63.

¹⁶ Tamże, s. 64. Na egzemplarzach grafiki ze Szczawina Kościelnego znajdowały się dołączone wtórnie spisy dalszych prowincjałów. Pierwsze uzupełnienie (na papierze kolorystycznie zbliżonym do grafiki) obejmowało prowincjałów od o. Jakuba Wolskiego (1719–1722) do o. Jakuba Błociszewskiego (1752). Później spis ten uzupełniany był jeszcze dwukrotnie; najpierw dopisywany ręcznie, a potem drukowany na papierze maszynowym.

censi, Krzyczowiensi, Ostrensi, Nizinensi, Ovluciensi etc. Capitaneo. Generali SYNDICO APOSTOLICO Ordinis Minorum Sancti Patris Francisci Reformato- rum; Provinciae Sancti Antonii Paduani Majoris Poloniae Conventus in Alba Ducalis Fundatori Munificentissimo Domino Domino Patrono et Benefactori Nostro Singularissimo in Conventu Albae Ducalis Anno D[omi]ni 1718 in Festo Sancti Matthaei Apostoli.

Tablica zasługuje na uwagę również i z tej racji, że zawiera szczegółowy wykaz wszystkich dwudziestu sześciu ówczesnych klasztorów prowincji wielkopolskiej, podany w kolejności przyjętych fundacji, począwszy od pierwszego klasztoru w Miejskiej Górcie (fund. 1622), a skończywszy na rezydencji (czyli konwencie w stadium organizacji) w Dzierzgoniu (dawniej Kiszpork a. Christburg); fund. 1685¹⁷. Wymienia także tytuły konwentów, rok fundacji oraz nazwiska i godności fundatorów. Jedynie informacja o fundacji klasztoru w Białej jest w stosunku do pozostałych obszerniejsza i bardziej szczegółowa, co w tym przypadku jest w pełni uzasadnione. Wykaz klasztorów i ich fundatorów został zamieszczony w prostokącie stanowiącym podstawę postumentu. W jego środkowej części, w owalu ze złotym obramieniem zwieńczonym koroną i na niebieskim tle, widnieje kolejny czarny orzeł Radziwiłłowski z rozłożonymi skrzydłami. Począwszy od szyi orła, a dalej na piórach jego skrzydeł wymienione zostały ponownie wszystkie rody fundatorskie z numeracją według kolejności fundacji. Wyjątkowo w kartuszu na piersiach orła umieszczony został napis: *Celsissimorum Ducum Radiviliorum*, wymieniający fundatorów dwudziestego pierwszego w kolejności klasztoru w Białej Podlaskiej.

Grafika została wykonana w Lipsku w 1718 r. przez Johanna Gottfrieda Krügnera, o czym świadczy sygnatura u dołu sztychu: „Johann Gottfried Krügnier sculpsit Lipsiae”. Jego również uważano za autora projektu tablicy dedykacyjnej i mapy¹⁸. Jednak umieszczone nieco wyżej inskrypcji inicjały F. M. R., będące charakterystycznym sposobem sygnowania listów przez br. Mateusza Osieckiego¹⁹, znanego architekta reformackiego, wskazują niemal jednoznacznie na jego autorstwo²⁰.

¹⁷ *Schematyzm prowincji...*, 1971, s. 72–73, jako datę fundacji w Dzierzgoniu podaje rok 1678.

¹⁸ O powyższej mapie, przypisując ją Krügnierowi, wzmiankuje *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda (t. 16, Warszawa 1864, s. 162–163). Podobnie jako jego dzieło odnotowuje ją także K. E s t r e i c h e r (*Bibliografia polska*, t. XX, Kraków 1905, s. 298) i J. B a r, *Udział Polski w literaturze franciszkańskiej* (bibliografia), poz. 621. Nadbitka z „*Studia Theologica Varsoviensia*” 1963–1969, s. 54. Również *KZSP* (t. 10: *Dawne woj. warszawskie*, z. 3: *Dawny pow. gostyński*, Warszawa 1975, s. XII, 48), wymieniając egzemplarz grafiki znajdujący się wówczas w kościele poreformackim w Szczawinie Kościelnym, przypisuje ją miedziornikowi, chociaż z błędnie odczytanym nazwiskiem (Kisner) i miejscem wykonania („z Lipszcyc”, zamiast Lipska).

¹⁹ Br. Mateusz Osiecki wstąpił do wielkopolskiej prowincji reformatów 10 IX 1693 r. w Osiecznej i tam odbył roczny nowicjat. Dał się poznać jako doskonały architekt, pracujący nie tylko dla swojego zakonu, ale również dla wielu znanych rodów. w tym m. in. dla Radziwiłłów i Sapiehów. Zmarł 29 VII 1741 r. w Boćkach i został pochowany jako pierwszy z zakonników w podziemiach kościoła, który sam budował. Szerzej na temat jego działalności zob. A. J. B ł a c h u t, *Brat Mateusz Osiecki i jego dzieło. Modelowy projekt nowego wystraju-wyposażenia kościołów reformackich prowincji wielkopolskiej w XVIII wieku*, Warszawa 2003, s. 16–53 (tam także obszerna literatura).

²⁰ Odkrycia tego dokonał o. Anzelm Szeinke OFM, porównując inicjały znajdujące się na mapie z podobnie sygnowanymi listami br. Mateusza do Anny Katarzyny z Sanguszków Radziwiłłowej.

Br. Mateusz Osiecki należał do kręgu osób blisko związanych z Radziwiłłami i Sapiehami, dla których prowadził wiele różnych prac. Do najbardziej znanych jego dzieł należy zaprojektowany przez niego i wzniesiony w latach 1726–1741 zespół kościelno-klasztorny reformatów w Boćkach, z fundacji Józefa Franciszka Sapiehy²¹, podskarbiego nadwornego litewskiego. Projektował również dekoracje okolicznościowe na niektóre uroczystości rodowe, w tym śluby i pogrzeby²². Jego dziełem była m.in. architektura okazjonalna w białskim kościele reformatów, przygotowana na czas uroczystości pogrzebowych po śmierci Karola Stanisława Radziwiłła, generalnego syndyka Apostolskiego prowincji, zmarłego w 1719 r.²³, a któremu rok wcześniej dedykowano wspomnianą mapę. Br. Mateusz utrzymywał także bliskie kontakty z księżną Anną Katarzyną z Sanguszków Radziwiłłową²⁴, wdową po kanclerzu, która zaangażowała go m.in. do prac budowlanych przy kolegiacie i zamku w Ołyce oraz w jej dobrach w Białej²⁵. Potwierdza je chociażby obszerna korespondencja Osieckiego z księżną²⁶.

Za autorstwem Osieckiego może przemawiać również fakt, że podobną lub nawet tę samą mapę podarował on w 1741 r. księżnej Annie Katarzynie, zaznaczając na niej również klasztor w Boćkach²⁷, który w całości zaprojektował i prowadził jego budowę. W jednym z ostatnich listów do księżnej (z 6 stycznia 1741 r.) napisał m. in.: (...) *nie umiem Odwdzięczyć tak wielkich łask Pańskich (...) w zamiast tego posyłam Arkusze alias Mappy trzech Prowincji Naszych Reformackich w których y Boćki położyłem, te niech odwdzięczają przed Bogiem wszel-*

²¹ Józef Franciszek Sapieha (1679–1744), podskarbi nadworny litewski, „hrabia na Boćkach i Pratulinie”, był synem koniuszego wielkiego litewskiego Franciszka Stefana Sapiehy i Anny Katarzyny z Lubomirskich. On po podziale majątku otrzymał m.in. hrabstwo boćkowskie w Ziemi Bielskiej. W 1709 r. ożenił się ze stryjeczną siostrzenicą Krystyną Branicką. Zmarł 11 IV 1744 r. w Pratulinie. Najważniejszą z fundacji sakralnych Józefa Franciszka Sapiehy był kościół i klasztor dla reformatów w Boćkach. Przy tamtejszym kościele pobudował również kaplicę rodową pw. św. Judy Tadeusza w której został pochowany. Zob. B. K a c z o r o w s k i, *Sapieha Józef Franciszek*, [w:] PSB, t. 35: 1994, s. 22–24.

²² A. J. B ł a c h u t, *Brat Mateusz...*, s. 46–49.

²³ Tamże, s. 47. Ciało kanclerza było przez dłuższy czas wystawione w kościele klasztornym, odpowiednio udekorowanym, gdzie codziennie odprawiane były suffragia za zmarłego, a potem przewiezione do Nieświeża i pochowane w rodzinnym grobowcu Radziwiłłów. Zob. także A. K o r a l e w i c z, *Addament do Kronik...*, s. 227.

²⁴ Anna Katarzyna z Sanguszków Radziwiłłowa (1676–1746), żona Karola Stanisława, kanclerza wielkiego litewskiego. Była córką Hieronima Sanguszki i Konstancji z Sapiehów. Po śmierci męża (1719 r.) osiadła w Białej i zajęła się działalnością gospodarczą i polityczną. U współczesnych cieszyła się dużym uznaniem. Zmarła 23 X 1746 r. w Mirze, a pochowana została w kaplicy rodowej w Nieświeżu. Zob. W. K a r k u c i ń s k a, *Radziwiłłowa z Sanguszków Anna Katarzyna*, [w:] PSB, t. 30: 1987, s. 384–387; też, *Anna z Sanguszków Radziwiłłowa (1676–1746). Działalność gospodarcza i mecenat*, Warszawa 2000.

²⁵ A. J. B ł a c h u t, *Brat Mateusz...*, s. 34–41.

²⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Arch. Radz., dz. V, teka 300. Listy br. Mateusza do Anny Katarzyny z Sanguszków Radziwiłłowej znajdują się w zbiorach: Reformaci Ołyccy (1722–1739), sygn. 12982, listów 9, s. 1–26 i Reformaci Złoczowscy (1735–1781), sygn. 12992, list 1 [b. d.], s. 52–53.

²⁷ Klasztor w Boćkach był fundacją przyjętą przez prowincję dopiero w 1726 r., stąd nie było go na mapie ofiarowanej kanclerzowi.

kie łaski Pańskie W. X. M. Najosobliwszej Dobrodziejki²⁸. Br. Mateusz zaznaczył w swoim liście, że obejmuje ona klasztory trzech prowincji reformackich, gdy tymczasem dopiero w 1746 r. utworzono kustodię ruską pw. Matki Bożej Bolesnej (z części prowincji małopolskiej), a w 1750 r. prowincję pruską pw. Wniebowzięcia NMP, do której włączono 12 klasztorów prowincji wielkopolskiej (w tym m.in. klasztory w Białej Podlaskiej i Boćkach)²⁹. Być może, że w tym przypadku chodziło o prowincję czeską pw. św. Wacława, która oprócz domów w Czechach i na Morawach, posiadała także klasztory na Śląsku (podobnie jak prowincja małopolska w Gliwicach i na Górze Świętej Anny), do których wstępowali również Polacy³⁰.

Zaprezentowana w niniejszym szkicu mapa klasztorów reformackich jest niezwykle interesującym przykładem osiemnastowiecznej grafiki, nie tylko ze względu na jej rozmiary i walory artystyczne, ale również zapisane treści, będące swoistą historią reformatów w Polsce do 1718 roku.

²⁸ AGAD, Arch. Radz., dz. V, teka 300, sygn. 12992 (Reformaci Złoczowscy), s. 53. Por. także A. J. B ł a c h u t, *Brat Mateusz...*, s. 52–53.

²⁹ *Schematyzm prowincji...*, 1971, s. 34.

³⁰ Sugestia pochodząca od o. Anzelma Szeinke OFM. Zob. także A. J. B ł a c h u t, *Brat Mateusz...*, s. 53. W tym miejscu należy również wspomnieć o podobnej mapie klasztorów prowincji czeskiej z 1732 roku, przechowywanej obecnie we franciszkańskim konwencie Matki Bożej Śnieżnej w Pradze. Jest to jednak nie grafika, ale obraz olejny na płótnie o identycznym formacie, a nawet zbliżonych wymiarach (174 x 75,5 cm), zaś kompozycyjnie wyraźnie naśladujący omawianą mapę, co wskazuje, że mogła być inspiracją dla malarza, który czternaście lat później posłużył się nią jako wzorem. Zasadniczym elementem obrazu jest także mapa w formie koła z zaznaczonymi graficznie klasztorami prowincji, ustawiona na podobnie komponowanym cokole i podtrzymywana przez dwugłowego orła. Wspólnym motywem są nadto rozwinięte zwoje, zwisające z obu stron mapy. Na nich została zapisana historia prowincji od powstania wikariatu austriacko-czesko-polskiego w roku 1452, aż po rok 1732. Zob. *Historia Franciscana. Katalog výstavy pořádané k 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné v Praze (1604–2004)*, Praha 2004, s. 48.

Carta geografica dei conventi dei frati riformati delle Province di Wielkopolska e di Małopolska dell'anno 1718

Summario

I grandi benefattori della Provincia di Wielkopolska furono i Radziwiłł, proprietari di Biała, che dopo Nieśwież era la loro seconda città residenziale. Proprio a Biała il principe Michał Kazimierz, insieme alla sua consorte, Katarzyna Emercjanna Sobieska, sorella di re Jan III, nel 1671 fecero costruire e donarono ai frati riformati la chiesa e il convento. Anche il loro figlio, Karol Stanisław Radziwiłł, in modo generoso sosteneva i riformati di Wielkopolska e il convento di Biała. Egli stesso per diversi anni fu il loro sindaco apostolico. Come riconoscenza dei suoi meriti, il convento di Biała dedico' a lui un'incisione (160,4 x 52,7 cm), dove il motivo centrale era la carta geografica rotonda con tutti i conventi dei riformati di ambedue le Province polacche: di Wielkopolska e Małopolska. La grafica fu fatta a Lipsia da Johann Gottfried Krügener (la firma in basso), che fino a poco fa e' stato sostenuto anche come autore del progetto. Pero' la signatura F. M. R., presente sulla carta, che era la firma caratteristica delle lettere di Fr. Mateusz Osiecki, famoso architetto dei riformati, in modo quasi evidente indica la sua paternita' artistica. Tanto piu' che Fr. Mateusz apparteneva al cerechio delle persone legate ai Radziwiłł, per i quali fece diversi lavori. Il primo a interesarsi di quell'incisione fu Wilhelm Dersch („Franziskanische Studien”, 1916, nr 1-2), avendo esaminato un esemplare conservato allora nell'Archivio Nazionale a Poznań. Egli pubblico' tutti i testi presenti sulla carta e la sua fotografia. La stessa incisione (in due esemplari) viene conservata attualmente anche al Museo Diocesano a Płock (prima si trovava nella chiesa dei riformati a Szczawin Kościelny, nei pressi di Gostynin). Gli esemplari incompleti (soltanto la parte centrale) si trovano anche nel Museo Nazionale a Varsavia e nella Biblioteca del convento dei francescani di Poznań.

Traduzione: Alojzy Warot OFM

1. Sztych dedykowany Karolowi Stanisławowi Radziwiłłowi w 1718 r., rys. M. Osiecki, ryt. J. G. Krügener (zbiory Muzeum Diecezjalnego w Płocku). Fot. W. Kryński.

2. Sztych dedykowany K. St. Radziwiłłowi w 1718 r. (fragment z mapą klasztorów reformackich prow. wielkopolskiej i małopolskiej), rys. M. Osiecki, ryt. J. G. Krügener (zbiory Muzeum Diecezjalnego w Płocku).
Fot. W. Kryński.